

Bir Fütüvvet Teşkilatı Mensubu Olarak Yûnus Emre

Lütfi Bergen

Yûnus Emre 1240-1320 yılları arasında yaşamıştır. ⁽¹⁾ Kimliğinin ortaya çıkarılabilmesi için yaşadığı dönemin siyasal yapısının belirginleştirilmesi gerektiği söylenebilecektir. On beş yaşında buluşa erdiği varsayılırsa, siyasal kimliğiyle ortaya çıkan eylemli hayatının 1255-1320 yılları arasında varlık bulduğunu varsayabiliriz. Bu durumda yaşamını aşağıda zikredilen beylikler ve devletler ile muhatap olarak sürdürmüştür denilebilir. Bahsi geçen dönemde hüküm süren devletlerin (Bizans devleti hariç) kuruluş-yıkılış yılları aşağıdaki gibidir:

Rum Selçuklu Devleti (1077-1308), Artukoğulları Beyliği (1102-1409), Kilikya Ermeni Krallığı (1198-1375), Trabzon İmparatorluğu (1204-1461), İlhanlılar Devleti (1253-1335), Menteşeoğulları (1261-1425), Sahip Ata Oğulları (1275-1342), Pervaneoğulları (1277-1322), Eşrefoğulları (1280-1326), Alaiye Beyleri (1293-1471), Germiyanogulları Beyliği (1299-1429), Osmanlı Devleti (1299-1402), Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) (1299-1460), Hamitoğulları (1300-1425), Karesioğulları (1304-1345), Aydınoğulları (1308-1426), Saruhanogulları (1313-1410).



Harita için kaynak: [https://tr.wikipedia.org/wiki/II. Aleksios \(Trabzon imparatoru\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Aleksios_(Trabzon_imparatoru)).

Görüldüğü gibi Anadolu, Yûnus Emre'nin yaşadığı dönemin hem öncesinde hem sonrasında dirlik ve düzen süreklilik arz etmemektedir. 1219 yılında Selçuklu tahtına oturan ve 1237'ye kadar devam eden Sultan I. Alaaddin Keykubad dönemi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin, siyâsî, askerî ve iktisâdî bakımlardan en parlak devri kabul edilmektedir. Sultan I. Alaaddin Keykubad, yaptığı askerî seferlerle ticaret yollarının güvenliğini sağlarken, inşa ettirdiği kervansaraylarla iktisâdî kalkınmayı temin etmiştir (Çelik, 2010). 1240 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı başlayan "Babaî isyanı" diye bilinen Türkmen ayaklanması da Yûnus Emre'nin doğduğu yıl zuhur etmiştir. Babai isyanı nedeniyle zayıf düşen Rum Selçuklu Devleti'nin 1243 tarihinde Köseadağ muharebesinde Moğollara yenilmesiyle, Anadolu'nun büyük kısmı Moğol tabiiyetine girdi ve Rum Selçuklu devleti de varlığını Moğol etkisi altında sürdürmeye başlamıştır.

Bu kadar karışık ve dirliksiz bir coğrafyada Yûnus Emre'nin bir tekkeye çekilip nefisini tezkiye ederek "hamlıktan pişerek olgunlaşmaya" dair bir tekâmül fikrine intisap ettiği düşünülemez. Kaldı ki şeyhi Tapduk Emre ile bu coğrafyada "güven içinde" dolaşabilmesi için "siyasi

¹ Mustafa Tatçı şu izahı yapar: "M. 1240 veya 1241 yılında Orta Anadolu'da Sivrihisar'ın Sarıköy beldesinde doğan Yûnus (1320 veya 1321) yılında seksen yaşlarında aynı yerde vefat etmiştir." (Tatçı, 2020: 4).

pasaport” anlamına gelebilecek bir kimliğe de sahip olunmalıdır. Kanaatime göre bu kimlik, fütüvvet teşkilatının farklı sultanlık ve beylikler içindeki etkisidir.

Yûnus Emre’nin kimliğini onun şiirlerinden hareket ederek inşa eden akım ülkemizin entelektüel çevresinde neredeyse “fıkrî tekel” haline gelmiştir. Bu modellemenin Yûnus Emre ve zamanını izah etmede sorulara (en azından benim sorularıma) bir cevap veremediği ifade edilmelidir. Yûnus Emre’nin içinde bulunduğu “siyasal-ekonomik-dinî ağ” düşünülürse, onun sadece bir “şair ve suffi” olamayacağı hususu öne çıkacaktır. Benim getirdiğim açıklama modeli sadece Yûnus Emre’yi değil, Anadolu’daki “Horasan Erenleri” adı verilen yapının tamamını ihata eden bütüncül bir nazar geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Yûnus Emre’nin bağlı olduğu tekkeyi “keşfetmeye” değer veren çalışmalar, tartışmayı onun “Sünnî mi, heteredoks mu olarak inşa edileceği” meselesine çekmektedir. ⁽²⁾ Bu çalışmaların değeri büyük olmakla birlikte, Anadolu’daki yapının anlaşılmasını güçleştirmektedir. Öncelikle bir meselenin anlaşılması gerekmektedir. Horasan’dan (Ahmed Yesevî) veya Abbasi devletinden (Nâsır li-Dinillah; Bağdat) gelen irfanî hareket, köken itibariyle tekke olarak değil, Hz. İbrahim ve Ashab-ı Kehf’in uyandırdığı fütüvvet neşvesinin örgütlü hareketi olarak Anadolu’ya girmiştir. Bu nedenle de “mezhepler üstü”dür.

Bütün fütüvvetnâmelerde (örneğin Radavî, 1524) nübüvvet silsilesini ahiliğin silsilesine bağlayan bir zincir bulunmaktadır. “Yûnus Emre’nin hangi tarikata bağlı olduğu ve onun Sünnî mi heteredoks mu olduğu” tartışmaları “Haniflik” silsilesinin ucunun kaybedilmesine yol açmaktadır.

Hz. İbrahim ve Ashab-ı Kehf (Hanif Fetalar)		
Fıtyanlar	Ziyâü’-d-es Sühreverdi	Cafer-i Sadık
Haife Nâsır li-Dinillah		Yusuf Hemadanî
Evhadüddin Kirmanî	Evhadüddin Kirmanî	Ahmed Yesevî
Tapduk Emre	Ahi Evren	Hacı Bektaş-ı Veli
Fütüvvet Teşkilatı	Ahi Teşkilatı	Musahip Teşkilatı

Yûnus Emre’nin “entelektüel çevresi”, yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere üç programla Anadolu’yu şenlendirmekte ve bu nedenle de birbirinden farklı sosyo-ekonomik tabana dönük çalışmalar yapmaktaydı. Nâsır li-Dinillah halifelğe geçmeden önce Arap toplumunda “fıtyan birlikleri” bulunmakta olup, bunlar “erlik-yiğitlik” anlamında bazı ahlâk değerleri ile yaşamaktaydı. Nâsır li-Dinillah, bu toplulukları örgütleyerek Abbasi hilafetinin Müslüman tebaa arasında birlik politikasını temin etmek amacıyla kullanılmaya başlandı. Halife Nâsır li-Dinillâh, devlet başkanlarını fütüvvete davet etmişti. Mısır Eyyübî sultanı el-Âdil, el-Cezire ve Ahlât hâkimi el-Eşref, Hama hâkimi el-Mansur, Halep hâkimi ez-Zâhir, Şiraz Atabegi Sa’d, Gur sultanı Şihabüddin, Anadolu Selçuklu sultanı İzzeddin Keykavus, Anadolu Selçuklu sultanı Keykubad gibi sultanlar, halifenin elçileri elinden fütüvvet libası giyerek onu şeyhleri olarak kabul ettiler (Güzel, 2014: 51-52). Anadolu’da bu hususta görevlendirilen kişi ise

² Necdet Tosun’a göre Yûnus Emre’nin tarikat silsilesi:

“Sarı Saltuk’un müridi, Barak Baba, Barak Baba’nın müridi Tapduk Emre, Tapduk Emre’nin müridi de Yûnus Emre’dir. Yani Yûnus Emre bir Rifâî tarikatı mensubudur ve silsilesi şöyledir: Ahmed er-Rifâ’î (Üveysî yolla), Şemseddin Ahmed el-Müsta’cil, Mahmûd Hayrânî, Sarı Saltuk, Barak Baba, Tapduk Emre, Yûnus Emre.” (Tosun, 2013: 112).

Evhadüddin Kirmanî idi. Evhadüddin Kirmanî'nin Anadolu'da iki teşkilat kurduğu düşünülmelidir. Kurulan *ilk örgüt*, Evhadüddin Kirmanî'nin damadı Ahi Evren'i yetkilendirerek "helal geçim ehli" olarak ekonomik alanı (kırlarda ve şehirlerde) ele geçirmeyi ve "Ahi Teşkilatı" biçiminde yapılanmayı amaçlamaktaydı. Bu teşkilat Bacıyân-ı Rûm teşkilatıyla birlikte hareket etmekte, bu anlamda "ailevî" bir yapı tesis etmekte ve aynı zamanda askerî anlamda da "üretim ve ticaret güvenliğini" (pazar emniyetini) sağlamaktaydı. Ahiler Moğolların katliamı ile Anadolu'nun batısına yönelerek Osmanlı'nın kuruluşunu sağladılar. Bu nedenle Osmanlı'da sadece Ahilere, silah taşıma izni verilmişti. Bu teşkilat şehre saldırı halinde savaşa doğrudan katılıyor ve yönetime destek veriyordu. Bu nedenle Moğollar zaviyelere çekilmiş sufi ekollere destek vermekte, ahilere ise düşmanlık beslemekteydi. Evhadüddin Kirmanî'nin Anadolu'da kurduğu *ikinci örgüt* ise "Fütüvvet Teşkilatı" idi. Teşkilatın başında ise Tapduk Emre bulunmaktaydı. Yûnus, bu teşkilata mensuptu.

Bir üçüncü teşkilat ise Horasan'dan gelmişti ve fütüvvetnâmelerde zikredilen "nübüvvet ve feta silsilesi"ne göre toplumun dizayn edilmesini esas alıyordu. Bu üçüncü teşkilat diğer iki teşkilatın bütün ilke ve değerlerini içselleştirmekle beraber "musahiplik" sistemi nedeniyle onlardan farklı bir yapıdır. Ayrıca bu üçüncü teşkilat Anadolu'yu istila eden Moğollar ile doğrudan çatışmaya girmediğinden ve kırsal alanlarda bir tür "otonom kırklar şehri" modeliyle yaşadığından kendini sultanların ve istilacıların baskılarına karşı koruyabiliyordu. Yûnus Emre'nin Hacı Bektaş-ı Veli'nin "musahiplik" modeline girmemesinin nedeni de bu idi. Zira Hacı Bektaş-ı Veli'nin modeli "yerleşik" yaşamayı gerektiriyordu. Oysa Yûnus Emre pek çok yeri gezmekte ve Abbasi hilafetinden gelen "devletli" bir misyonla ama Türkmen teşkilatlanma zihniyetiyle hareket etmekteydi:

"Yûnus Emre pek çok yeri gezmiş, 'yukarı iller' dediği Azerbaycan'a kadar gitmiştir. İlden ile yürüyüp varlığın ve hakikatinin sırrını aradığını, Rumeli'nde ve Şam'da kendisi gibi bir garip bulamadığını, gurbet ilinde âşık olup Mecnûn gibi dolaştığını, Şiraz, Bağdat, Tebriz, Şam, Nahçıvan gibi beldeleri gördükten sonra Anadolu'nun bazı illerinde konaklayıp baharda memleketine döndüğünü söyler (...) Yûnus muhtemelen Tapduk Emre ile birlikte Rûmeli'ne de geçmiş, Sarı Saltuk'ın kurmuş olduğu -şimdi Bulgaristan sınırları içinde kalan- Varna Zâviyesi'ni ziyaret etmiştir." (Tatçı, 2020: 4).

Mustafa Tatçı'ya göre bu seyahatler "tarikatlar döneminde sûfilerin hayatında nefis terbiyesinin önemli bir unsurudur" (Tatçı, 2020: 4). Ancak kanaatime göre söz konusu yorum tasavvufun gerçekte devlet kurucu bir yapı olduğu gerçeğini dikkate almaktan uzak kalmaktadır. Sarı Saltuk'un "devlet hizmetinde" olduğu hatırlanırsa, "seyahatlerin nefis tezkiyesi amaçlı yapıldığı" şeklindeki açıklamanın yetersiz kaldığı görülecektir. ⁽³⁾ Sarı Saltuk'u zikreden

³ Jean Deny, Sarı Saltuk hakkında "tarihi bilgileri" aktarır ve bu bilgilerin tutarsız olduğunu kaydeder. Ancak bilgiler tutarsız da olsa Sarı Saltuk'un "devlet hizmetinde" olduğu hususu reddedilmez:

"MS. 13. yüzyılda, Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus, kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan ile giriştiği taht mücadelesinde yenik düşünce, sadık adamlarıyla birlikte Bizans İmparatoru'na sığınmıştı. İmparator VIII. Mihail Paleologos, gelenlerin kendisine sunduğu hizmetlerden öyle memnun kaldı ki konuklarına Dobruca bölgesinde topraklar tahsis etti, onların Anadolu'daki yoldaşlarını da Dobruca'ya getirmelerine izin verdi. Bu izni değerlendiren kalabalık bir Türk-Selçuklu topluluğu, önce İznik'e yöneldi, oradan İzmit'e ulaştı ve Üsküdar üzerinden Boğaz'ı geçerek Dobruca yolunu tuttu. Topluluğun başında da 'evliyâdan' Sarı Saltuk bulunmaktaydı. Sözü edilen olay, Hicri 662'de olmuştur (4 Kasım 1263 - 24 Ekim 1264 arasında). Olaydan kısa bir süre sonra İzzeddin Keykavus ile Bizans'ın arası açılınca, Deşt-i Kıpçak'ın (Karadeniz ile Hazar Gölü'nün kuzeyindeki bozkır bölgesi) Moğol hanı Berke, Sarı Saltuk ile 'Dobruca Türkleri'ni kendi ülkesine götürür. Görüldüğü gibi, en az hakkında üretilen efsaneler kadar gizemli olan bu şahsiyet hakkındaki tarihi metinler, Sarı Saltuk'u tuhaf ve tutarsız maceraların kahramanı olarak sunmaktan ileri gitmemektedir." (Deny, 2020: 85).

Yûnus Emre'nin bu zatı “manevî önder” olarak kabul ettiğini ancak onun tarikat silsilesinde yer almadığını ifade eden Mustafa Tatçı'nın görüşü ise kanaatimce isabetlidir:

“Bazı kaynaklarda Hacı Bektaş-ı Velî'ye bağlanan Yûnus ve Tapduk Emre, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî ile münasebeti dolayısıyla Yeseviyye mensubu olarak gösterilir. Ahmed Yesevî'nin 1166 yılında öldüğü, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ise 1210 yıllarında doğduğu göz önüne alınca Vilâyetnâme'nin yeniden yorumlanması gerekir. Burada yazılanlardan hareketle Hacı Bektaş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî'nin dervişleri arasında yer aldığını kabul etmek tarihen mümkün değildir. Söz konusu manevî bağ doğru ise Yesevî ile Hacı Bektaş arasında Lokmân-ı Perende ile birlikte birkaç isim daha olmalıdır. Yûnus Emre şiirlerinde Hacı Bektaş-ı Velî'den doğrudan söz etmez. Vilâyetnâme'de Tapduk Emre'nin Hacı Bektaş-ı Velî ile münasebetine yer verilirse de bu münasebet Tapduk'un Hacı Bektaş-ı Velî'ye mensubiyetini göstermez. Hasılı, Hacı Bektaş'tan hiç söz etmeyen Yûnus, Bektaşî değildir. Hatta Sarı Saltuk'un, Barak Baba'nın ve Tapduk Emre'nin de Hacı Bektaş-ı Velî ile alakası yoktur. Yûnus ve Tapduk Emre, Kalendarî mizaca sahip olmakla birlikte Bâtınî bir erkâna da bağlı değildir. Yûnus'un seyahati sırasında konakladığı Yukarı Azerbaycan'daki İbrahim Zâhid Geylânî'ye (ö. 1282) izafe edilen Zâhidiye ve onun öncesi olan Ebu Hafs Ömer Sühreverdî'ye (ö. 1234) izafe edilen Sühreverdiyye çevresinin Tapduk Emre ve dolayısıyla Anadolu ile ilgisi vardır. Bu ilgiyi göz ardı etmemek gerekir. Yûnus'un seyahati esnasında Tebriz'den Nahçıvan'a, oradan Gâh'a gittiği yahut Anadolu'dan Gâh'a, buradan da Nahçıvan ve Tebriz'e geçtiği düşünülürse bu ziyaretin Tapduk'un geldiği yerle de ilgisi anlaşılacaktır. Bugün Gâh'ta Tapduk ve Yûnus Emre'nin manevî mirası yaşamaya devam etmektedir. Sonuç itibarıyla Yûnus Emre ve Tapduk Emre'nin Barak Baba vasıtasıyla Sarı Saltuk'a ve ondan Seyyid Mahmud Hayranî'ye yahut Hacı Bektaş-ı Velî'ye ulaşan bir manevî bağ ile doğrudan alakası yoktur (...) Bize göre Tapduk Emre'nin manevî silsilesini Yukarı İller denilen Azerbaycan'da Horasan erenleri içinde aramak en doğrusudur. Bu konuda yeni bilgi ve belgeler ortaya çıkmadan bir fikir ileri sürmek mümkün değildir.” (Tatçı, 2020: 5).

Yûnus Emre'nin Tapduk Emre ile ilişkisini “tarikat silsilesi” içinde değerlendiren tezi kabule şayan görmek imkân dışıdır. Yûnus-Tapduk ilişkisini Evhadüddin Kirmanî üzerinden izah eden “fütüvvet hareketi” olarak anlamlandırmak gerekmektedir. Kirmanî'nin Ömer Sühreverdî çevresi ile irtibatlandırılması gerektiğini ifade eden Mustafa Tatçı, bu konuda isabetli ise de ortaya çıkan yapının fütüvveti sufi gelenekle sentezleyerek başkalaştırdığı hususuna dikkat etmemektedir. Böylece *siyaset-tekke-fütüvvet teşkilatı*ndan oluşan üç ayaklı bir *senkretik yapı* doğarak Anadolu'ya taşınır. Siyaset ayağını Nasır Li Dînîllah, fityan örgütlenmesini Şeyh Abdül-Cabbar, tekke geleneğine ait kültürel formu ise Ömer Sühreverdi temsil eder:

Yusuf Hemedanî
Abdülkadir Geylani
Ömer Sühreverdi
Şeyh Abdül-Cabbar
Nasır Li Dînîllah
Evhadüddîn-i Kîrmânî
Tapduk Emre
Yûnus Emre

Tapduk Emre-Yûnus Emre'nin görünüşte “sufi” yapılanmayı işaret eden söylem ve pratikleri, gerçekte bu yapının “fityan teşkilatı” olarak temellendirilmiş sistemini örten bir zırlamadır. Devrin özelliği gereği Moğolların Türkmenlerle mücadelesi, Tapduk Emre-Yûnus Emre'nin

teşkilatlarını sufi tarzda ortaya koymayı gerektirmiş olmalıdır. Ayrıca bu örgütlenmenin Türkmen teşkilatlanması olduğu, bu anlamda günümüzdeki algıdaki gibi bir “tarikat” yapılanması gibi değerlendirilemeyeceği de dikkate alınmalıdır.

Halil İnalçık’a göre Anadolu fütüvvetçiliğinin baskın karakteri “Türkmen ideolojisi” olmasıydı. Bu nedenle Fars kültürünün etkisi altındaki sufiliğe ve özellikle Mevlanâ ile uzlaşılıyordu:

“Moğollarla işbirliği yapan ve Fars kültürüne tutkun Selçuklu seçkin sınıfına hitap eden Celâleddin Rumî ile halk adamı Türkmen merkezi Kırşehirli Ahi Evren arasında düşmanlık vardı. Bu düşmanlık Mevlanâ Celâleddin’in şeyhi Şems-i Tebrizî’nin katliyle (1247) ilişkilidir. Nasireddin’in ahileri, Moğollarla mücadeleye giren II. İzzeddin Keykâvus’u destekliyorlardı, Keykâvus 1254’te Kırşehir’e gitti. Moğol kuvvetleri onu yenilgiye uğrattılar (Sultan Hanı Savaşı, 1256). Anadolu’da isyanı bastırmaya çalışan Moğolların soykırımından Nasireddin de kurtulamadı. Onun, Kırşehir emirliğine atanan Mevlevî Cacaoğlu Nureddin Bey’in şehirde yaptığı katliamda hayatını kaybettiği (1261) anlaşılmaktadır. Tokat, Sivas, Kayseri gibi büyük şehirlerde Moğollar, kendilerine karşı çıkan esnafı, bunlar arasında savaşçı kalabalık debbağ esnafını katlettiler. Ahîlere ait zâviyeler Mevlevîlere verildi. Bunun üzerine ahîler uzak Uc bölgelerine, Türkmenler arasına göç ettiler.” (İnalçık, 2016: 47).

Haşim Şahin, bir makalesinde Tapduk Emre’nin kurduğu yapının klasik tarikat zihniyeti ile izah edilemeyeceğine işaret eder:

“Tapduk Emre’nin çok sayıda müridi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetler şeyhin kendisine bağlı bir Türkmen aşiretinin reisi olduğu izlenimi vermektedir. Tapduk Emre’nin müridleri şeyhin adına izafeten *Tapdukîler* şeklinde anılmışlardır (...) Başta Yûnus Emre Divanı olmak üzere, daha sonraki dönemlerde kaleme alınan kaynaklarda da Tapduk Emre’nin Yûnus’un şeyhi olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir. Yûnus Emre bazı şiirlerinde kendisini *Tapduklu/Tapdukî* Yûnus şeklinde zikretmiştir. Aşık Çelebi ve Mecdi, Yûnus Emre’nin Tapduk Emre’nin eshab ve ahabından olduğunu belirtmektedirler.” (Şahin, 2012: 219).

Haşim Şahin, makalesinin başka bir bölümünde Tapduk Emre’nin Moğol istilasından kaçan bir Türkmen oymağı olduğuna da işaret eder:

“Tapduk Emre’nin, Anadolu’ya Horasan’dan geldiği tahmin edilmektedir. Şeyhin Moğol istilası önünden kaçarak buraya gelen Türkmen dervişlerinden birisi ve bu göç esnasında kendisine bağlı bir Türkmen oymağı ile beraber hareket etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu göçün hangi yılda gerçekleştiği ve ilk olarak nereye geldiği konusu belirsizliğini korumaktadır.” (Şahin, 2012: 206).

Bu bilgiye dayanarak Evhadüddin Kirmanî’nin Anadolu’da neden iki teşkilat kurduğu hususu da ortaya çıkmaktadır. Ahi Evren ile gerçekleşen teşkilatlanma ekonomik hayatı düzenlemeyi esas aldığından “pazarın düzenlenmesi”ni amaçlamaktaydı ve alplik/gazilik karakteri taşıyordu. Oysa Tapduk Emre doğrudan bir Türkmen aşireti reisi olduğundan zaten “örgüt lideri” idi. Tapduk Emre’nin kendi aşireti dışında kalan aşiretleri “fütüvvet sistemi” içine alabilmesi için ise Yûnus Emre gibi bir “okumuş-yazmış davetçi”ye ihtiyacı vardı. Tapduk Emre’nin aşiret lideri olması, “Saruhan Bey’in kızı Hacı Fatma Sultan ile evlendiğine dair bir menkıbe”yi gerçek dışı bile olsa anlamlı kılmaktadır. Zira Anadolu’da yerleşen aşiretlerin bir süre sonra evlilik yoluyla başka aşiretlerle birleşerek “beylik” haline geldikleri görülmektedir.

Tapduk Emre’nin günümüzdeki algıdaki gibi bir tarikat (sufi yapılanma) içinde olmadığı Haşim Şahin’in verdiği bilgiler vesilesiyle ifade edilebilecektir:

“Şeyh Üftade, *Vakiat* isimli eserinde Tapduk Emre'nin *şeşta/çeşte* isimli kopuz türü telli bir enstrüman çaldığını, hatta, yine *şeşta/çeşte* çaldığı bir gün yanında olan bir şahsın cezbeye kapılarak bütün uğraşını terk edip Tapduk Emre'ye mürid olduğunu rivayet eder (...) Tapduk Emre'nin yaşadığı bölgede ve civarında oldukça popüler olduğu, etrafına çok sayıda mürid topladığı anlaşılmaktadır. *El-Veledüş-Şefik* yazarı Kadı Ahmed Niğdevi, Tapdukiler adını verdiği bu müridlerin şer'i kurallara pek de riayet etmediklerini, mübahî olduklarını (...) ifade eder. Kadı Ahmed Niğdevi'nin düşünceleri ile birebir örtüşmesine de Tapduk Emre ve müridlerinin şer'i kurallara pek riayet etmediklerine, şeyhin meclisinde kadın ve erkekleri bir arada bulundurduğuna dair bazı ifadeler *Saltukname*'de de yer almaktadır.” (Şahin, 2012: 209-210).

Tabduk Emre'nin kendi zamanında “mübahî” olarak görülmesinin temelinde (kanaatimce) onun da şeyhi olan Evhadüddin Kirmanî'nin uygulamaları bulunmaktadır. Mikail Bayram bir söyleşisinde Kirmanî'nin “Afakîlik” denilen bir usul getirdiğini belirtir:

“**Soru:** Kirmanî kimdir? Tasavvufta Afakîlik nedir? Kirmanî'nin Anadolu'daki tasavvuf dünyasındaki etkisi ne olmuştur?”

Cevap-Mikail Bayram: Kirmanî adından da anlaşılacağı üzere Kirmanlı'dır. İran'ın Kirman Vilâyetinden Anadolu'ya göçmüştür. Bir dönemde Kirman, Oğuzlar'ın istilasına maruz kaldı. Sultan Sencer dönemidir bu. Sultan Sencer'in ölümü de bu göçler sırasında oldu. Oğuz Türkmenleri Kirman'a muhacaret ettiler, Kirman, yoğun bir Türkmen akınına uğradı ve daha sonra Kirman Selçukluları devletini ortadan kaldırdılar. Kirman Selçukluları devletinin yıkılmasından sonra Kirman'dan büyük bir göç dalgası yaşandı. Bir kısım Kirman Türkmenleri Anadolu'ya hicret ettiler. Anadolu'ya hicret eden Türkmenler arasında Evhadüddin-i Kirmanî de var. Bağdat'a geliyor sonra kuzey Mezopotamya'ya ve oradan da Anadolu'ya muhaceret ediyor. Bazı Osmanlı kroniklerinde de tespit edildiğine göre Osmanlılar'ın ecdadı da Kirman'ın Mahan kasabasından Anadolu'ya gelmişlerdir. Osmanlıların cediti Ertuğrul ve Dündar Beyler Kirman'dan Anadolu'ya muhaceret etmişler. Kirmanlı bir arkadaşımız var, *Bastanî-i Parizî* diye. Bu iddiayı bu zat geniş olarak ele almakta ve hatta Osmanlıların cediti ile Kirmanî arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Bu zat, Osmanlıların cediti Süleymanşah ile Evhadü'd- din-i Kirmanî arasında akrabalık bağı bulunduğunu isbata çalışmaktadır. Evhadüddin-î Kirmanî o bölgeden Anadolu'ya muhaceret etmiş bir Türkmen dervişidir. *O Fütuvvet Teşkilâtı'nın Anadolu temsilcisi olarak görev yapıyordu.* Anadolu'ya geldikten sonra Anadolu'da Evhadiye tarikatını kurdu. Bir mürşit olarak Türkmenleri irşat ediyor ve büyük bir saygı görüyordu. Alaeddin Keykubat'a ve I. Gıyaseddin'e yakınlığı vardı. *Anadolu'da Türkmenleri eğitirken aynı zamanda onun düşüncelerinin içinden çıkan iki fikir örgütü mevcuttu;* bunlardan birisi de Ahilik teşkilatıdır. Ahi Evren, Evhadüddin-î Kirmanî'nin damadıdır ve Fatma Hatun veya Fatma Bacı dediğimiz, Evhadüddin-î Kirmanî'nin kızıdır. Evhadiye hareketi Anadolu'da Ahi ve Bacı Teşkilatı'nın fikir babasıdır. Hatta Evhadiye geleneği Evhadiye Tarikatı'nın bazı usul ve erkanı bugün hala Anadolu'da varlığını devam ettiriyor. Peştamal bağlamak, Evhadüddin'in koyduğu bir gelenektir. Peştemali üçgen şeklinde bağlamak, üçgenin bir ucunu yan taraftan aşağıya doğru sarkması şeklinde bağlanması onun sünnetidir. Bu uygulama Evhadiye tarikatının üniforması idi. Yine Evhadiye tarikatının esaslarından olan *çayda çtra oyunu*, Evhadüddin'in icat ettiği bir şeydir (...) Evhadüddin-i Kirmanî gençlerin eline mum veriyor, kandil veriyor ve o mumlarla onları raks ettiriyor, kendisi de bunu şöyle yorumluyor diyor ki; gençlerin güzelliklerinin cazibesini arttırmak için onların eline kandil veriyor ve onları kandillerle raks ettiriyor ve onların cemallarının cazibesinin artmasına vesile oluyor, diyor. *Seyri Suluki Afakîliği* Anadolu'da yaygınlaştırdı. Belki Evhadüddin'in Anadolu'da yapmış olduğu en büyük inkılap bu *Seyri Suluki Afakîliği* Türkmenler arasında yaymış olmasıdır. Bu metotla Türkmenlerin eğitimlerini gerçekleştirdi. Bu metotla onlar eşyanın güzelliklerinden Cenab-ı Allah'ın sanatını azametini müşahade etmeye çalışıyorlardı. Allah'ı göremeyeceğimize göre

insan aklının Allah'ı idrak edemeyeceğine göre, Allah'ın eserleri ile Allah'ın azametini, celalini, cemalini müşahede etmek mümkündür. İşte Evhadüddin *Seyri Suluki Afakî* ile bu metodu öğretiyor. Müritlerini tabiata yönlendiriyor, tabiatından ders almaya yönlendiriyor, eşyanın esrarını çözmeye yönlendiriyor. Onun içinde tabiat ilimlerine büyük bir önem veriyor, tabiat ilimleri insana eşyanın esrarını eşyanın esrarını öğretir diyor ve insanları müritlerini eşyaya temaşa etmeye yönlendiriyor. Ahi Evren de birkaç eserinde özellikle bu maksada matuf olarak eserler yazıyor. Mesela *Letaif-i Gıyasiye*'si tamamen bu anlayışın mahsulüdür. Bu Türkmenler'in tabiatına da uygundur. Çünkü Türkmenler yaşayışları itibari ile tabiatla yaşayan insanlardır. Tabiatla baş başa yaşayan insanlardır. Tarlasında çiftinde, davar sürüleri ile meşgul olan insanlardır. Dolayısıyla tabiatla yüz yüzedirler. Dolayısıyla bu metotla insanları eğitmek daha da kolaydır. Evhadüddin-i Kirmanî kendisi de eserinde söylüyor, diyor ki Türkmenleri eğitmek daha kolay oluyor, çünkü Türkmenler tabiatları icabı art düşünceleri yoktur, kalpleri temizdir, böyle insanları tasavvufi yolla eğitmek çok kolay oluyor. Evhadüddin Anadolu'ya böyle bir kültürel atmosfer yaratan insandır.” (Bayram, 12.10.1999).

Tapduk Emre'nin Türkmen aşiretinin reisi olarak hareket etmesi, onun klasik bir sufi tekke yapılanmasına bağlı olmadığına kanıtıdır. Gerçekte Tapduk Emre-Yunus Emre, benim başka bir makalemde de ifade edildiği üzere kaotik Anadolu coğrafyasında bir tür “karakol teşkilatı” yapılanması tesis etmekteydiler. “Odunculuk” mesleği, bu teşkilatın adam sevkiyatı hizmetini örgütlemek için kullanılmaktaydı. Türkmenler arasında yayılan bu hareketin Türkmen kozmogonisine ve hayat biçimine uygun olması gerekliliği bulunmaktaydı. Bu anlamda Arapça ve Kur'an-Hadis ilimlerini bildiği söylenen Yûnus Emre'nin Türkmen kitlelere yeni bir dil ile hitap etmeyi düşündüğü söylenebilecektir. Nitekim, İlhan Başgöz, Yûnus Emre'nin kopuz dinlediğinin ve semah döndüğünün şiirinden hareketle işaret etmektedir:

“Yunus Emre, şiirinde bir semahtan söz eder: ‘Bu semaha girmeyen sonra pişiman olur / İrişir bizim ile ser-be-ser düşman olur.’ Yunus Emre birkaç şiirinde şeşte ve kopuz dinlediğini söylüyor: ‘Ben oruç namaz için suci içtim esridim / Tesbih seccade için dinledim şeşte kopuz.’ Ben vaktiyle Yunus Emre'nin bu müzik aletlerinden birini çaldığını ileri sürmüştüm. Bugün de aynı fikirdeyim. Kopuzun, ozanın elinde destan söylemeye eşlik ettiğini biliyoruz. Yunus Emre'nin şiirinde gördüğümüz Çeşte ve Kopuz geleneği ile şiir söylemek Batınî tekkelerinde devam etmiş. Bence, Yunus Emre'nin bu müzik aletleri ile tanışması Tapduk Baba tekkesinde olmuş olmalıdır. Yunus Emre'nin Türk halk edebiyatı ile ilgisi, sanıldığından daha köklü olmuş, özellikle Batınî tekkelerinde doğup, gelişen bu edebiyatın arı duru Türkçesi Yunus'un Arapça ve Farsça tasavvuf terminolojisi ile dolu dilini sadeleştirmekte, halka açmada ona yardımcı olmuştur.” (Başgöz, 2012: 353-358).

Tapduk Emre-Yûnus Emre'nin inşa ettiği fütüvvet teşkilatının süreç içinde varlığını sürdüremediği de ifade edilmelidir. Özellikle Osmanlı'nın merkezileşme siyaseti öncelikle Anadolu'daki Türkmen beyliklerini kendi bünyesinde eritmiş, ardından özellikle ordu yapılanması devşirmelerin tercih edilmesiyle Türkmen çevrelerinin Ahi Teşkilatı ile Fütüvvet Teşkilatı'nı yıpratmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin getirdiği yapılanma ise bir süre daha Anadolu'nun “Türkomania” olarak şenlendirilmesini temin etmiştir. Ancak bu yapı da Otlukbeli Savaşı (1473) sonrasında Türkmen yenilgisi nedeniyle kaybedilmiştir. Anadolu'da Türkmenlerin boşalttığı alan “koyu Sünnî” yeni aşiret yapılanmalarının yerleştirilmesi ve İdris-i Bitlisi eliyle yürütülen yeni kolonizasyon siyaseti ile Türkmenlerden arındırılmıştır. Bu anlamda Evhadüddin Kirmanî'nin getirdiği fütüvvet teşkilatının “sufi” olduğu kabul edilse dahi, Halidî-Nakşî silsileye bağlanamayacağının kabulü gerekir.

- Başgöz İlhan, Yûnus Emre Türk Folkloru ve Halk Edebiyatı, Yûnus Emre kitabının içinde, Edtör: Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- Bayram Mikail, Bilim Adamları-Akademisyenler ile Söyleşiler, Söyleşen: Ayhan Aydın, İnternet erişim: <https://ayhanaydin.info/soylesiler/bilim-insanlari-akademisyenler/232-mikail-bayram>, 12.10.1999.
- Çelik Ali, XIII.Yüzyılda Yunus Emre'nin Gerçekleştirdiği Misyon, IX. Uluslararası Türk Halk Kültürü ve Yunus Emre Sevgi Sempozyumu (7- 09 May 2007) Bildiri kitabı, Hazırlayan: Güven Tanyeri- İsmail Şanlı- M. Dayanç, EYEKST Vakfı Yayını, ss: 75-80, 2010.
- Deny Jean, *Sarı Saltuk ve Babadağı Kasabasının İsmi*, Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, Cilt: 2, 2020.
- Güzel Fatih, *Halife Nâsır li-Dinillâh'ın Abbâsilerin Hakimiyetini Canlandırma Çabaları*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, 2014.
- İnalçık Halil, Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Şahin Haşim, Yûnus Emre'nin Şeyhi Tapduk Emre, Yûnus Emre kitabının içinde, Edtör: Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- Tatçı Mustafa, *Yûnus Emre*, Türk Dünyası Dergisi, Yûnus Emre Enstitüsü, Sayı: 2, 2020.
- Tosun Necdet, *Yûnus Emre Rifâi Hacı Bektaş Vefâi*, Tasavvuf Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 31, Ocak-Haziran 2013.